

SEFİRÎ VE BUHÂRÎ ŞERHİ COMMENTARY BY SAFİRİ AND BUKHARI

HIZIR YAĞCI

DR.

TEKİRDAĞ MÜFTÜ YARD.

ABSTRACT

Safiri wrote his work titled *Majalis al-wa'ziyya fi sharh ahadith hayr al-bariyya min Sahih al-Imam al-Bukhari* in Hijri 10th century when the commentary literature reached perfection. In addition to being a book of sermons and guidance, the work has a partial character of commentary. The author tried to add commentaries to some hadiths chosen from al-Jami al-Sahih under the name of 'assembly/session'. In the work written in the style of قوله, issues sometimes are discussed through asking preordained questions in the form of 'ان قيل' / if it were as', and by answering in the form of 'اجيب / الجواب' / it would be answered as'. Although the resources used were varied, Safiri made many mistakes in his citations who benefited mainly from hadith books – Sufism-morality books. Adopting a Sufi commentary in his description of the Prophet, Safiri also made explanations about some hadith-related sciences such as the Sunnah – Wahy (the revelations) relationship, the situation of those who imputed lies to the Prophet and the necessity of acting in accordance with ahad hadiths. Inferring a number of principles related to education from the behaviours of the Prophet, Safiri emphasized that it was not appropriate for preachers to avoid responsibility and that they should succeed in appealing to the souls of their audience.

ÖZ

Sefîrî, *el-Mecâlisü 'l-va'ziyye fi şerhi ehâdisi hayri 'l-beriyye min Sahihi 'l-Îmâmi 'l-Buhârî* adlı eserini hicri X. yüzyılda şerh edebiyatının kemale erdiği bir dönemde kaleme almıştır. Eser, bir vaaz ve irşad kitabı olmasının yanı sıra kısmi bir şerh karakterine sahiptir. Müellif, *el-Câmi 'u-s-sahih*'ten seçtiği bazı hadisleri, "meclis/oturum" adı altında şerh etmeye çalışmıştır. قوله tarzında yazılan eserde, bazen ان قيل / şâyet şöyle denilirse, şeklinde mukadder sorular yöneltilerek الجواب / أجيب şöyle cevap verilir/cevabı şudur, şeklinde meseleler tartışılmıştır. Kullandığı kaynaklar çeşitlilik arz etse de ağırlıklı olarak hadis ve tasavvuf-ahlâk kitaplarından istifade eden Sefîrî, iktibaslarında birçok hata yapmıştır. Peygamber tasavvurunda tasavvufî bir yorum benimseyen Sefîrî; sünnet-vahiy ilişkisi, Hz. Peygamber'e yalan isnad edenin durumu ve haberi vahidle amel etmenin gerekliliği gibi bazı hadis ilimlerine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'in davranışlarından birtakım eğitim ilkeleri çıkaran Sefîrî, çeşitli nedenlerle vaizlerin sorumluluktan kaçmasının doğru olmadığına ve muhataplarının ruhlarına hitap etmeyi başarmaları gerektiğine vurgu yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sefîrî, Buhârî Şerhi, Sünnet, Vahiy, İrşad.

Keywords: Safiri, Bukhari Commentary, Sunnah, Wahy, Guidance

Giriş

Hz. Peygamber söz ve davranışlarına çeşitli nedenlerle ilk önce kendisi bazı açıklamalar getirmiştir. Bu açıklamalar bazen garip bir kelimenin izahı, manası müşkil bir lafzın açıklanması; bazen de bir hükmün veya bir konudaki yasağın kaldırılması gibi hususlarda gerçekleşmiştir. Daha sonra onun sözlerini aktaran râvilerin muğlak bir ifadeyi izah etmek amacıyla yaptıkları idraclar ve mana ile rivâyetleri hadîslerin anlaşılmasına katkı sağlasa da hadîslerin yorumlanmasına yönelik çabaların tedvidinden sonra arttığı görülmektedir. Rivâyetlerin tarîklerini bir araya getiren çalışmalar ile garîbü'l-hadîs, ihtilâfü'l-hadîs ve fikhü'l-hadîse yönelik çalışmaların müstakil hadîs şerhlerinin yazılmasına zemin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ancak belli bir hadîs kitabı üzerine yapılan şerh çalışmalarının hicri IV. asırda Hattâbî (ö. 388/998) ile başladığı kabul edilmektedir. Hattâbî'nin Buhârî'nin *el-Câmi 'u-s-sahîh*'ine yazdığı *A'lâmü (l'lâmü)'l-hadîs fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı şerhin-den sonra bu eser üzerine çok sayıda şerh ve haşiye yazılmıştır.¹ Bu şerhlerden bazıları kısmî şerh niteliğindedir. Nitekim Sefîrî'nin (ö. 956/1549) yazdığı, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye fi şerhi ehâdisi hayri'l-be-rîyye min Sahîhi'l-İmâmi'l-Buhârî* adlı eseri de bu kısmî şerhlerden biridir.

1. Sefîrî'nin Hayatı ve Eserleri

Kaynaklarda Sefîrî'nin hayatına dair bilgiler onun hayatını ve ilmi kişiliğini kapsamlı bir şekilde ortaya koyacak nitelikte değildir.

¹ Bkz. S. Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), 23-89; Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî el-Hasenî, *Hadîs Literatürü*, çev. Yusuf Özbek (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 401-406.

Hayatı

Şemsüddîn Muhammed b. Ömer b. Ahmed Sefîrî el-Halebî eş-Şâfîî, 877/1473 yılında doğdu. Aslen Sefîreli² olup Halep'te yaşamıştır.³ Fakîh⁴ ve hadîs ilminde âlim birisi olan Sefîrî,⁵ Şam ve Kahire'ye ilmi ziyaretlerde bulunmuş, Kahire'de Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 928/1522) ile görüşmüş ve cenaze namazına katılmıştır.⁶ Halep'te Câmi-i Kebîr,⁷ Tağrîberdî,⁸ Seffâhiyye⁹ camilerinde ve 'Asrûniyye medresesinde¹⁰ ders okutmuştur. Kemâleddin İbn Ebû Şerîf (ö. 906/1500), Süyûtî (ö. 911/1505), Burhâneddin İbn Ebû Şerîf (ö. 923/1517), Muhammed b. ed-Dâdîhî (ö. 923/1517), Şemseddin Muhammed b. Dâvûd el-Bâzilî (ö. 925/1519) gibi âlimlerdenders okumuştur.¹¹ Halîl b. Nûrullah b. Halîlullah (ö. 908/1503),¹² Halîl el-Halebî

² Sefîre, Haleb'in güneydoğusunda bir kasabanın adıdır.

³ Sefîrî, Şemsüddîn Muhammed b. Ömer b. Ahmed, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye fî şerhi ehâdîsi hayri'l-beriyye min Sahîhi'l-İmâmi'l-Buhârî*, thk. Ahmed Fütûhî Abdurrahman (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2004), neşredenin girişi, I: 9.

⁴ Ömer Rızâ, Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn* (Beyrut: Dârü-ihyâi't-turâsi'l-'Arabî, t.y.), XI:75.

⁵ Zirîklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *el-A'lâm* (y.y: Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, 2002), VI: 317.

⁶ Kaynaklarda Zekeriyâ el-Ensârî'nin ölüm tarihi genellikle 926/1520 olarak geçmektedir. Gazzî de bu tarihi vermiştir. Ancak Gazzî, Sefîrî'nin 927/1521 yılında Kahire'de Zekeriyâ el-Ensârî ile görüştüğünü ve aynı yıl cenazesine katıldığını belirtmektedir. Zekeriyâ el-Ensârî'nin 926/1520 öldüğünü kabul edecek olursak bu görüşme mümkün değildir. Ancak Kâtip Çelebî Zekeriyâ el-Ensârî'nin ölüm tarihini 928/1522 olarak tespit etmiştir. Kâtip Çelebî'nin tespit ettiği tarihin doğru olması halinde görüşmeleri mümkün gözükmemektedir. Bk. Kâtip Çelebî, *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, thk. Mahmûd Abdülkadir el-Arnâût (İstanbul: Mektebetü irsikâ, 2010), II: 113.

⁷ Emevî Halifesi Süleyman bin Abdülmelik bin Mervan (715-717) tarafından yaptırıldığı için Emevî; Zekeriyâ'nın (a.s) türbesi bulunduğundan Zekeriyâ Camii olarak diye de anılmaktadır. Bk. Enver Çakar-Mehtar Nasıroğlu, "Halep Ulu Camii Vakfı", *Fırat Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* VIII/1 (2012): 74.

⁸ El-Mevâzinî Camii olarak da bilinmektedir. Halep Nâibi Tağrîberdî (ö. 815/1412) tarafından 796/1393 yılında yaptırılmıştır.

⁹ 821-823/1418-1420 yılları arasında Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Salih es-Seffâh (ö. 835/1432) tarafından Sâhetü Bizze mahallesinde inşa edilmiştir.

¹⁰ Nureddin Barak b. Sen'arim tarafından 550/1155 yılında Halep'in Süveykati Ali mahallesinde inşa ettirilen bir medresedir.

¹¹ Gazzî, Ebü'l-Mekârim (Ebü's-Suûd, Ebü'l-Mehâsin) Necmüddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî el-Gazzî ed-Dımaşkî, *el-Kevâkibü's-sâire*, thk. Halil Mansur (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), II: 54-55; Zirîklî, *el-A'lâm*, VI: 317; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, II: 75.

¹² Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâire*, I: 193.

(ö. 909/1504)¹³ ve Abdülaziz el-Mağribî (ö.964/1557)¹⁴ gibi şahsiyetler ise onun öğrencilerindedir. Ali b. Süleyman el-Merdâvî'nin (ö. 885/1480) onun öğrencisi olduğu iddia edilse de¹⁵ Sefîrî sekiz yaşlarında iken el-Merdâvî'nin öldüğünü¹⁶ dikkate aldığımızda bu mümkün gözükmemektedir. Sefîrî, 956/1549 yılında Halep'de vefat etmiştir.

Eserleri

1. *Adâbü'l-kâdî*¹⁷
2. *Tuhfetü'l-ahyâr fî hükmi etfâli'l-müslimin ve'l-küffâr*¹⁸
3. *el-Mecâlisü'l-va'ziyye fî şerhi ehâdîsi hayri'l-beriyye min Sahîhi'l-İmâmi'l-Buhârî*.

2. Eserin İsmi ve Muhtevası

Sefîrî, her ne kadar eserini Buhârî şerhi olarak isimlendirmese de¹⁹ kaynaklarda Buhârî şerhi olarak tanıtılmaktadır.²⁰ Kitabın yazma nüshalarında da Buhârî şerhi olarak kaydedilmiştir.²¹ Buhârî'den seçtiği hadislerin bab başlıkları ile ilişkisini kurmaya çalışması,²² rivâyet lafızlarına yönelik yorumlarda bulunması,²³ hadislerin senetlerinde geçen râviler hakkında bilgiler vermesi,²⁴ yer yer naklettiği hadislerin sıhhatine yönelik değerlendirmelerde bulunması,²⁵ dil tahlilleri yapması²⁶ ve rivâyetlerin vürûd sebepleri²⁷ gibi konulardan bahsetmesi eseri sadece bir vaaz ve irşad kitabı olmaktan çıkarmakta, esere kısmî bir şerh vasfı kazandırmaktadır. Bununla birlikte

¹³ Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâire*, III: 133.

¹⁴ Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâire*, II: 168; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV: 22.

¹⁵ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, neşredenin girişi, I: 18.

¹⁶ Bk. Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'* (Beyrut: Dârü'l-ma'rife), I: 446.

¹⁷ Sefîrî, *Adâbü'l-kâdî*, Millet Ktp. Feyzullah Efendi Koleksiyonu, nr. 2128, vr. 31-69.

¹⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, ts.), III: 240; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI: 75.

¹⁹ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, neşredenin girişi, I: 9.

²⁰ Bk. Ebû'l-Fazl Muhammed Halîl b. Alî b. Muhammed el-Murâdî el-Hüseynî el-Buhârî, *Sîkû'd-dürer fi'â'yâni'l-karni's-sânî 'aşer* (y.y: Dârü İbn Hazm, 1988), III: 177; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI: 317.

²¹ Bk. Süleymaniye Ktp. İzmir, nr. 103; Teymûriyye, nr. 203.

²² Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 351.

²³ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 103.

²⁴ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 185-186.

²⁵ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 213-214.

²⁶ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 215.

²⁷ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, II: 185.

bu eser, özellikle Buhârî'nin bütününe yönelik yazılan şerhlerle hem kapsam hem de içerik bakımından mukayese edilecek nitelikte değildir.

Teymûriyye nüshası esas alınarak tahkiki yapılan eser, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye fî şerhi ehâdîsi hayri'l-beriyye min Sahîhi'l-İmâmi'l-Buhârî* adıyla basılmıştır. Ancak istinsah tarihi 1251/1835 olarak kaydedilen Teymûriyye nüshasının,²⁸ Süleymaniye Kütüphanesinde daha eski istinsah tarihli (1181/1768)²⁹ bir nüshaya göre eksikleri olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ Bu nüshada, eserin nüshaları arasında tertip farkı bulunduğu dair bir bilgi de mevcuttur.³¹ Nitekim Teymûriyye nüshası esas alınarak tahkiki yapılan matbu nüsha ile karşılaştırıldığında bu tertip farkı görülmektedir. İslâm dünyasında eserin tahkiki dışında herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Eserde Buhârî'nin nesebi, insanların ona olan saygısı, hadîs öğrenmek için yaptığı yolculukları, zühdü, vefatı ve vefatı esnasında meydana gelen kerametlerden bahsettiği ilk bahisten sonra vahyin başlangıcı, îman, ilim, abdest, gusül, mevâkîtü's-salât, sıyâm, terâvîh ve leyletü'l-kadr gibi kitaplarından seçtiği bazı hadîsleri âyet, hadîs, sahâbî kavli, tasavvuf ehlinin sözleri ve şiiirlerden istifade ederek şerh etmeye çalışmıştır. Seçtiği hadîsleri “meclis/oturum” adı altında açıklamıştır. Buhârî'deki bir kitabı veya bir babı bazen bir, bazen de birden çok oturumda şerh etmiştir. Özellikle hadîsin sahâbî râvisi hakkında uzunca sayılabilecek bilgilere ve garip hadîselere yer vermiştir. Bu durum hadîsin bahsettiği temel konudan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Meselâ, Ebû Hüreyre'nin künyesinden bahsederken kedi beslemenin, kedi eti yemenin veya semeninin yenmesinin dinen caiz olup olmadığından uzunca bahsetmiştir.³²

3. Üslubu

Sefirî'nin *el-Mecâlisü'l-va'ziyye* adlı eseri, قوله tarzında yazılmıştır. Bazen *إن قيل / şâyet* şöyle denilirse, şeklinde mukadder sorular yönelterek *أجيب / الجواب* şöyle cevap verilir/cevabı şudur, şeklinde meseleleri tartışmıştır. Çeşitli görüşlere yer verdikten sonra konu ile ilgili *الأظهر / bu görüş daha açıktır*, *الصواب / doğrusu*, *المختار هو القول / bu tercih edilen görüştür*, şeklindeki ifadelerle görüşler arasında zaman zaman tercihde bulunan Sefirî, zayıf bulduğu görüşleri ise *ضعيف / zayıftır*, *باطل / batıldır* şeklindeki ifadelerle eleştirmiştir.

Sefirî, bazen *الحديث حاصل معنى الحديث* diyerek hadîsteki önemli bir noktaya veya hadîsin tümünün içerdiği manaya dikkat çekmiştir. *الدلالة في الحديث* ifadesiyle

²⁸ Sefirî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, neşredenin girişi, I: 15.

²⁹ Bk. Süleymaniye Ktp. İzmir, nr. 103, vr. 489a.

³⁰ Krş. Süleymaniye Ktp. İzmir, nr. 103.

³¹ Süleymaniye Ktp. İzmir, nr. 103, vr. 407b.

³² Sefirî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 357.

itikadî bir konunun ispatına, fikhî bir meselenin hükmüne veya bir kötülükten sakındırmaya vurgu yapmıştır.

Kelimeleri tahlil ederken bazen «كَمَال» لفظ «كمال» المراد بـ«الثياب» معنى «كلا» gibi lafızlar kullanan Sefîrî, önemli olduğunu düşündüğü bazı konularda açıklama yaparken dikkat çekmek için اعلم أن şeklinde bir ifadeyle söze başlamış, bazen de حكاية غريبة، لطيفة غربية، لطيفة أخرى، لطيفة، فائدة أخرى، فائدة مناسبة şeklindeki başlıklarla tamamlayıcı bilgilere yer vermiştir.

4. Kullandığı Kaynaklar

Hadîs, tasavvuf-ahlâk, tefsir, akaid-keîâm, fıkıh, siyer-şemâil-tarih, biyografi ve dil gibi çeşitli kaynaklardan istifade eden Sefîrî, bazen kullandığı kaynakları müelliflerini belirtmeden verirken bazen de müelliflerinin isimlerini vermiş ancak müellifin hangi eseri olduğunu belirtmemiştir. İktibasta bulunduğu kaynağı belirtmeden kendisine ait bir bilgi gibi aktardığı da olmuştur. Ayrıca قال علماء التعبير، قال عدة من أهل العلم، قال علماء السير، قال أهل العلم، قال بعض المفسرين، فقهاؤنا، قال بعض المتكلمين، قال الفقهاء، ذكر أهل العلم في الإنجيل، قال الله تعالى في التوراة، قال الله في الزبور، يقول الله تعالى في بعض الكتب المنزلة، gibi lafızlarla önceki kutsal kitaplara atıfta bulunmuştur. Sefîrî'nin kullandığı kaynakları aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

Hadîs Kaynakları

1. Mâlik b. Enes (ö. 179/795), *Muvatta'*.
2. Abdullah b. Mübârek, (ö. 181/797), *Kitâbü'z-Zühd*.
3. Nuaym b. Hammâd (ö. 228/843), *el-Fiten*.
4. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned, Zühd*.
5. Dârimî (ö. 255/869), *el-Müsned/es-Sünen*.
6. Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmi'u's-sahih, Edebü'l-müfred*.
7. Müslim (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-sahih*.
8. İbn Mâce (ö. 273/887), *es-Sünen*.
9. Ebû Dâvûd (ö. 275/889), *es-Sünen, el-Merâsîl*.
10. Tirmizî (ö. 279/892), *es-Sünen*.
11. Nesâî (ö. 303/915), *es-Sünen*.
12. Ebû Ya'îlâ, (ö. 307/919), *el-Müsned*.
13. Taberî (ö. 310/923), *Tehzîbu'l-âsâr*.
14. İbn Huzeyme (ö. 311/924), *es-Sahih*.
15. Ebû Arûbe el-Harrânî (ö. 318/931), *el-Evâ'il*.
16. Hakîm et-Tirmizî (ö.320/932), *Nevâdirü'l-usûl*.
17. Tahâvî (ö. 321/933), *Me'ani'l-âsâr*.
18. İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahihu İbn Hibbân*.
19. Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr, el-Mu'cemü'l-evsat*.

20. İbnü's-Sünnî (ö. 364/975), *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*.
21. İbn Hayyân (ö. 369/980), *el-'Uzme*.
22. Dârekutnî (ö. 385/995), *el-Efrâd*.
23. Hattâbî (ö. 388/998), *A'lâmü'l-hadîs fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*.
24. İbn Ebû Zemîn (ö. 399/1009), *Usûlü's-sünne*.
25. Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek*.
26. Müstağfirî (ö. 432/1041), *Kitâbü'd-Da'avât*.
27. İbn Battâl (ö. 449/1057), *Şerhu'l-Cami'i's-Sahih*.
28. et-Turtûşî (ö. 520/1126), *ed-Du'âu'l-me'sûr ve âdâbüh*.
29. İbnü'l-'Arabî, (ö. 543/1148), *Kitâbü'n-Neyyireyn fî şerhi's-Sahihayn, 'Arizati'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî*.
30. İbnü'l-Esir (ö. 606/1210), *Câmi'u'l-usûl li-ehâdisi'r-Resûl*.
31. Ziyâeddin el-Makdisî (ö. 643/1245), *el-'Udde li'l-kerbi ve's-şidde*.
32. Kurtubî (ö. 671/1273), *et-Tezkire*.
33. Nevevî (ö. 676/1277), *el-Minhâc, el-Ezkâr*.
34. İbn Ebû Cemre, (ö. 699/1300 [?]), *Cem'u'n-nihâye fî bed'i'l-hayri ve'l-gâye (Muhtasaru İbn Ebî Cemre)*.
35. Takıyyüddin es-Sübkî (ö. 756/1355), *İbrâzü'l-hikem min hadîsi ru-fi'a'l-kalem*.
36. Tâceddin es-Sübkî (ö. 771/1370), *Cem'u'l-cevâmi'*.
37. Kirmânî (ö. 786/1384), *el-Kevâkibü'd-derârî*.
38. İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401), *et-Tavzih li Şerhi Cami'i's-Sahih*.
39. Irakî (ö. 806/1404), *Elfiyye*.
40. Heysemî (ö. 807/1405), *Mecmau'z-zevâ'id*.
41. Birmâvî (ö. 831/1428), *el-Lâmi'u's-sabih 'ale'l-Câmi'i's-sahih*.
42. İbn Hacer (ö. 852/1449), *Fethu'l-bârî*.
43. Sehâvî (ö. 902/1497), *el-Kavlü'l-bed'*.
44. Süyûtî (ö. 911/1505), *Şerhu's-sudûr, el-Hasaisu'l-kübrâ*.
45. İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *el-İfsâh 'an ehâdisi'n-nikâh*.

Tasavvuf-Ahlâk Kaynakları

1. İbn Ebü'd-Dünya (ö. 281/894), *ez-Zühhd, Zemmü'd-Dünya*.
2. Ebûbekir Muhammed b. Dâvûd (ö. 297/910), *Zühretü'l-'ulûm, el-İntisâr*.
3. Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996), *Kütü'l-kulûb*.
4. Kuşeyrî (ö. 465/1072), *et-Tahbîr fî't-tezkîr*.
5. Gazzâlî (ö.505/1111), *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn, Cevâhirü'l-Kur'an, Nasîhatü'l-mülûk*.
6. Nevevî (ö. 676/1277), *Bostânü'l-'arifîn*.
7. İbn Cemâa (ö. 767/1366), *Ünsü'l-muhâdara mimmâ yüstahsen fi'l-müzâkere*.

8. el-Hureyfişî (ö. 801/1399), *er-Ravzü 'l-fâik*.
9. Muhammed b. Ahmed el-Yemânî (ö. 803/1401), *Ravzü 'l-efkâr*.
10. Takıyyüddin el-Halebî (ö. 839/1436), *Nüzhetü 'n-nâzirin*.
11. el-Yafi'î (ö. 868/1464), *Nefhâtü 'l-ezhâr*.
12. es-Safûrî (ö.894/1489), *Nüzhetü 'l-mecâlis*.

Bunlardan başka, ذهب بعض الصالحين، قال بعض العارفين، أكثر مشايخ التصوف والعارفين، قال بعض الفضلاء، أهل التصوف، ذكر بعض الصوفية، قال بعض العارفين، قال أهل التصوف، gibi kelime ve kalıplarla iktibaslar yapan Sefîrî, Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), İbrâhim b. Edhem (ö. 161/778 [?]), Dâvûd et-Tâî (ö. 165/781 [?]), Râbia el-'Adeviyye (ö. 185/801 [?]), Fudayl b. İyâz (ö. 187/803), Bişr el-Hâfî (ö. 227 / 841), Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848 [?]), Hâtim el-Esam (ö. 237/851) Zünnûn el-Mısırî (ö. 245/859 [?]) gibi ilk dönem sûfilerinden de doğrudan nakillerde bulunmuştur.

Tefsir Kaynakları

1. Mukâtîl b. Süleyman (ö. 150/767), *Tefsîru Mukâtîl b. Süleymân*.
2. Sa'lebî (ö. 427/1035), *el-Keşf ve 'l-beyân*.
3. Vâhidî (ö. 468/1076), *el-Basît fi tefsîri 'l-Kur 'ân*.
4. Ferrâ' el-Begavî (ö. 516/1122), *Me 'âlimü 't-tenzîl*.
5. Zemahşerî (ö.538/1144), *el-Keşşâf*.
6. Fahreddin er-Râzî (ö.606/1210), *et-Tefsîrû 'l-kebîr*, *Esrârut-tenzil ve envarü 't-te 'vîl*.
7. el-Kazvînî Abdülgaffâr b. Abdülkerîm (ö. 665/1266), *el-Hâvi 's-sağîr*.
8. Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi ' li-ahkâmi 'l-Kur 'ân*.
9. İbn Kesîr (ö. 774/1373), *Tefsîrû 'l-Kur 'âni 'l- 'azîm*.

Akaid-Kelâm Kaynakları

1. Ebû Nuaym (ö. 430/1038), *Delâ 'ilü 'n-nübüvve*.
2. Mâverdî (ö. 450/1058), *A 'lâmü 'n-nübüvve*.
3. Beyhakî (ö. 458/1066), *Şu 'abü 'l-îmân*.
4. Neseffî (ö. 508/1115), *Bahrü 'l-keâm*.
5. Râzî (ö.606/1210), *Levâmi 'u 'l-beyyinât*.
6. Teftâzânî (ö. 792/1390), *Şerhu 'l- 'Akâ 'id*.
7. Kemâleddin İbn Ebû Şerîf (ö. 906/1500), *el-Müsâmere bi-şerhi 'l-Müsâyere fi 'l- 'akâ 'idi 'l-münciye fi 'l-âhire*.

Fıkıh Kaynakları

1. Kaffâl eş-Şâfi (ö. 365/976), *Mehâsinü 'ş-şerî 'a fi fîrû 'i 'ş-Şâfi 'iyye*.
2. Rûyânî (ö. 502/1108), *Bahrü 'l-mezheb fi fîrû 'i mezhebi 'l-İmâm eş-Şâfi 'i*.

3. Gazzâlî (ö.505/1111), *el-Vasît*.
4. Kâdîhan (ö. 592/1196), *el-fetâvâ*.
5. İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), *el-Fetâvâ*.
6. Nevevî (ö. 676/1277), *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb, Minhâcü't-tâlibîn, Tashîhu't-Tenbîh, et-Tahkîk*.
7. Nesevî (ö. 710/1310), *el-Kâfî*.
8. Ezraî (ö.783/1381), *et-Tavassut*.
9. Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520), *Gâyetü'l-vüsûl*.

Siyer-Şemâil -Tarih Kaynakları

1. Ebû Sa'd el-Harkûşî (öl. 407/1016), *Şerefü'l-Mustafa*.
2. Kâdî İyâz, (ö. 544/1149), *eş-Şifâ*.
3. İbn Asâkir, (ö. 571/1176), *Târîhu medîneti Dımaşk*.
4. Süheylî (ö. 581/1185), *er-Ravzü'l-ünüf*.
5. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), *Telkîhu fihûmi ehli'l-eser fi 'uyûni't-târih ve's-siyer*.
6. İbnü'l-Esrî (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-târih*.
7. İbnü'n-Neccâr (ö. 643/1245), *ed-Dürretü's-semîne*.
8. Muhibbüddin et-Taberî (ö. 694/1295), *er-Riyâzü'n-nadire*.
9. İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1334), *'Uyûnü'l-eser*.
10. İbnü'l-Verdî, (ö.749/1349), *Târîhu İbni'l-Verdî*.

Biyografi Kaynakları

1. Buhârî, (ö. 256/870), *et-Târîhu'l-kebîr, et-Târîhu's-sağîr*.
2. İbn Mende (ö. 395/1005), *Ma'rifetü's-sahâbe*.
3. Ebû Nuaym (ö. 430/1038), *Hilyetü'l-evliyâ'*.
4. İbn Abdülberr (ö. 463/1071), *el-İstî'âb*.
5. İbnü'l-Mülakkın (ö.804/1401), *Tabakâtü'l-evliyâ'*.
6. İbn Hacer (ö. 852/1449), *el-İsâbe*.

Dil Kaynakları

1. İbn Mâlik (ö. 672/1274), *Şerhu'l-'umde*.
2. Nevevî (ö. 676/1277), *Tehzîbü'l-esmâ'*.
3. İbn Hişâm (ö. 761/1360), *Muğni'l-lebîb*.

Kullandığı kaynaklar çeşitlilik arz etse de ağırlıklı olarak hadîs ve tasavvuf-ahlâk kitaplarından istifade eden Sefîrî, iktibaslarında birçok hata yapmıştır. Mesela, Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inden merfû olarak naklettiği "Yüce Allah, kıyamet gününde hafaza meleklerine şöyle seslenecek: 'Kuluma şu

kadar ecir yazın.' Melekler: 'Ey Rabbimiz! Biz onun böyle bir sevabını kaydetmiş değiliz ve bizim sahifelerimizde böyle bir şey yoktur', dediklerinde Yüce Allah: 'ona niyetlenmişti' buyuracaktır.'³³ şeklindeki rivâyet, Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde mevcut değildir. Sefîrî'nin bu rivâyeti, Aynî'den (ö. 855/1451) tetkik etmeden naklettiği anlaşılmaktadır.³⁴ Yine İmam Şâfî'nin (ö. 204/820) *el-Üm* adlı eserinde "Namazı terk eden kişi hakkındaki hüküm" başlığında Şâfî'nin kendi sözü olarak geçen "Şüphesiz namaz zekâtтан daha üstündür." görüşünü, Beyhakî'nin (ö. 458/1066) İmam Şâfî'den naklettiği merfû bir rivâyet olarak nakletmektedir.³⁵

Hız. Peygamber'e salâvat getirme konusunda Sehâvî'nin (ö. 902/1497), Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Saîd el-Mervezî el-Kureşî'den (ö. 292/905) naklettiği "من لم يصل علي، فلا دين له" / Kim bana salâvat getirmezse, onun dinî yoktur."³⁶ rivâyetini incelemeyen nakletmiştir. Zira el-Mervezî bu rivâyeti "من لم يصل، فلا دين له" / Kim namaz kılmazsa, onun dinî yoktur."³⁷ şeklinde tahrir etmiştir.

5. Peygamber Tasavvuru

Sefîrî, insanın ihtiyaç duyacağı din ve dünya işlerini aklın tek başına bilemeyeceğini, bu sebeple Yüce Allah'ın lütf ve rahmetinin gereği peygamberler gönderdiğini ve bu peygamberlerin nübüvvetlerinden önce ve sonra, kasten veya sehven, büyük veya küçük günah işlemekten masum olduklarını savunmuştur.³⁸

³³ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 107.

³⁴ Bk. Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *Umdu'tü'l-kârî* (Beirut: Dârü'l-İhyâi't-türâsi'l- 'Arâbî, ty), I: 35.

³⁵ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 340; Krş. Şâfî, *el-Üm*, (Beirut: Dârü'l-Ma'rife, 1990), I: 291. Bunların dışındaki örnekler için bk. Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 76, 264, III: 215.

³⁶ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I:77; Krş. Sehâvî, *el-Kavlü'l-bedî'*, tahk. Muhammed 'Avvâme (Yy: Müessesetü'r-reyyân, 2002), 307. Bu rivâyeti aynı lafızlarla Ebû Bekr el-Mervezî'den başkaları da nakletmiştir. Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Cilâü'l-efhâm*, thk. Şuayb Arnaût-Abdülkâdir Arnaût (Kuveyt: Dârü'l- Arûbe, 1987), 58 ve Takıyyüddin el-Makrizî, *İmtâ'u'l-esma'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999), XI: 78.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-Mervezî, *Ta'zîmü kadri's-salât*, nşr. Abdurrahman Abdülcebbar el-Füreyvâî (Medine: Mektebetü'd-dâr, 1986), II: 899. Bu rivâyeti aynı lafızlarla el-Mervezî'den başkaları da rivâyet etmiştir. Bk. İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 1989), VI: 167; Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hallâl, *es-Sünne*, thk. Atıyye ez-Zehrânî (Riyâd: Dârü'r-Râye, 1989), IV: 147; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiye, 1994), IX: 191; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2003), III: 511.

³⁸ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 87.

“Hz. Muhammed olmasaydı, Yüce Allah ne bir peygamber ne de herhangi bir şey yaratırdı” diyen Sefîrî, kâinatın onun nurundan yaratıldığını ve hakkında “Resûlullah” yerine sadece “resûl” ifadesini kullanmanın tazime aykırı olacağından mekruh olduğunu savunmuştur.³⁹ Mahlûkatın en şereflişinin Hz. Peygamber olduğunu; daha sonra sırasıyla İbrahim (a.s), diğer ülü’l-azm peygamberler, resûller ve nebilerin geldiğini ve nebilerin meleklerden üstün olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰

Hz. Peygamber’in parmaklarından su fişkırması mûcizesini, Yüce Allah’ın “*Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, ‘Asanı kayaya vur’ demiştik, böylece kayadan on iki pınar fişkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti...*” (Bakara, 2/60) âyetiyle ifade ettiği Mûsâ (a.s)’nın mûcizesinden daha büyük bir mûcize olduğunu iddia ederek⁴¹ peygamberlerin mûcizelerini yarıştırmaya geleneğine katılanlar arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Hatta Ebû Müslim Abdullah b. Süveb el-Havlânî’nin (ö. 62/681-82) yalancı peygamber Esved el-Ansî tarafından ateşe atılmasına rağmen ateşin kendisine zarar veremediğini,⁴² dolayısıyla geçmiş peygamberlere verilen mûcizelerin benzerlerinin bu ümmetin velilerine de keramet olarak verildiğini ispata çalışarak adeta önceki peygamberlerle bu ümmetin velilerini yarıştırmaya cihetine gitmiştir.

6. Hadîs İlimlerine Yönelik Açıklamaları

Sefîrî, bu küçük hacimli eserinde; sünnet-vahiy ilişkisi, Hz. Peygamber’e yalan isnad edenin durumu ve ahad haberlerin kabulü gibi konularda izahlarda bulunmuştur.

6.1. Sünnet-Vahiy İlişkisi

Buhârî’nin, Resûlullah’ın bütün hadîslerinin vahiy kaynaklı olduğunu ifade etmek amacıyla, eserine “بدء الوحي/vahyin başlangıcı” konusu ile başladığını savunan Sefîrî, Yüce Allah’ın “*O, arzusuna göre konuşmaz*” (Necm, 53/3) âyetini de bu düşüncesine delil göstermiştir.

Buhârî’nin, “Peygamber, kendisine vahiy indirilmeyen konularda sorulduğunda ‘bilmiyorum’ der ya da kendisine o konuda vahiy ininceye kadar cevap vermezdi ve kıyasa göre de hüküm vermezdi”⁴³ şeklindeki bab başlığı, Sefîrî’nin bu yorumunu desteklemektedir. Bu konuda başka herhangi bir görüşe yer vermemesi, yukarıdaki âyeti düşüncesine delil göstermesi, kendisinin de aynı görüşe katıldığı izlenimini vermektedir.

³⁹ Sefîrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 71, 87-88.

⁴⁰ Sefîrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 328.

⁴¹ Sefîrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, III: 8.

⁴² Sefîrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, III: 99; Krş. Nevevî, *Bostânü’l-‘arifin* (yy: Dârü’r-Reyyân li’t-Türâs, ty.), 71.

⁴³ Buhârî, “İ’tisâm”, 8.

6.2. Hz. Peygamber'e Yalan İsnad Edenin Durumu

Sefîrî, yalanı “Bilerek veya yanılarak bir şey hakkında olduğundan farklı haber vermek” şeklinde tanımlamıştır. Mu‘tezile’nin unutan kişinin günahkâr olmayacağı hakkında icma bulunduğu gerekçesiyle, bilerek olmadıkça yalandan söz edilemeyeceği görüşüne karşılık; yanılarak gerçeğe aykırı beyanda bulunmanın günah olmaması, hâdisenin yalan olarak isimlendirilmemesini gerektirmez, şeklindeki Eş‘arîler’in görüşünü daha isabetli bulmuştur.

Ebû Muhammed el-Cüveynî’nin (ö. 438 / 1047) bir kimsenin Nebî (s.a.s) adına kasten yalan söylemesi halinde kâfir olup kanının helal olacağı şeklindeki iddiasını bizzat oğlu İmâmü’l-Haremeyn el-Cüveynî’nin (ö. 478/1085) zayıf ve hatalı bulmasına istinaden kendisinin de bu görüşe itibar etmediği anlaşılmaktadır. Resûlullah adına tek bir hadîs bile yalan olarak isnad edenin fasık olup bütün rivâyetlerinin reddedileceğini, tövbe etse de rivâyetlerinin ebedî olarak kabul edilmeyeceğini savunan Ahmed b. Hanbel ve Şâfîiler’den bir grubun bu görüşünü de isabetli bulmadığı ve bu konuda Nevevî’nin görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır.⁴⁴

Hz. Peygamber adına yalan uydurmanın, ahkâm konuları ile terğib ve terhib konularında olması arasında bir fark olmadığını, terğib ve terhib konularında hadîs uydurmanın caiz olduğunu söyleyen Kerrâmiyye’nin görüşünün ise batıl olduğunu belirtmiştir. Ancak bazı cahil insanların aldanarak terğib ve terhib amacıyla hadîs uydurduklarını ve “Biz onun aleyhine yalan uydurmadık, tam aksine onun dinini güçlendirmek için yaptık” diyerek Hz. Peygamber’in söylemediği bir sözü ona isnad etmenin aslında Allah adına yalan uydurma anlamına geleceğini fark edemediklerini ifade etmiştir.⁴⁵

Rivâyet ettiği hadîsin mevzû olduğunu bilen veya mevzû olmasından şüphe eden kimse, naklettiği rivâyetin ravilerinin durumunu ve zayıflık nedenlerini açıklamadıkça Resûlullah’ın “*Her kim yalan olduğu görülen bir sözü benim adıma rivâyet ederse, o da yalancılardan biridir.*”⁴⁶ tehdidinin kapsamına gireceğini;⁴⁷ kim de zayıf bir hadîs rivâyet ederse, sahih ve hasen hadîsin aksine onu cezm sigasıyla rivâyet etmemesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁸

⁴⁴ Nevevî, bu görüşü dinin temel kurallarına aykırı bulduğunu bu sebeple, bir kimsenin tövbesi kesin olarak ortaya çıktıktan sonra rivâyetlerinin kabul edilmesi gerektiğini, zira âlimlerin, kâfir iken Müslüman olan bir kimsenin rivâyetinin sahih olacağı konusunda icma ettiklerini söylemiştir. Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 171-172; Krş. Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dârü lhyâi'türâsi'l-'Arabî, 1392h.), I: 69-70.

⁴⁵ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 172; Krş. İbn Hacer, *Fethü'l-bârî* I: 252-253.

⁴⁶ Müslim, “Mukaddime”, I.

⁴⁷ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I:170-172.

⁴⁸ Zayıf rivâyetle ilgili cümle matbu nüshada yoktur. Bk. Süleymaniye Ktp. İzmir, nr.

Sefîrî, ilkesel olarak bu düşüncelere sahip olsa da eserinde çok sayıda zayıf, mevzû ve aslı olmayan rivâyetlere yer vermiştir. Bu rivâyetlerden bazıları şunlardır:

“Allah, bir kavme üzerlerine kesinleşmiş bir azap göndereceksen, o kavmin çocuklarından birinin Kur’ân’daki ‘Hamd Âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur’ âyetini okuduğunu işitince, onlardan kırk yıl azabı kaldırır.”⁴⁹

“Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğulları’nın peygamberleri gibidir.”⁵⁰

“Kavmi içindeki âlim, ümmeti içindeki nebi gibidir.”⁵¹

“Kureys’in âlimi (İmam Şâfi), yeryüzünü ilimle doldurur.”⁵²

“Boynu mesh etmek, (cehennemde) zincirlenmekten korur.”⁵³

“Allah kıyamet günü kullarını diriltir. Sonra âlimleri ayırır ve onlara şöyle hitap eder: Ey âlimler topluluğu, ben ilmi size azap etmek için vermedim. Gidiniz, sizi bağışladım.”⁵⁴

“Allah Teâlâ şöyle buyurur; Bir kimsenin abdesti bozulunca abdest almazsa bana cefa etmiş olur. Abdest alınca, iki rekât namaz kılmasa yine bana cefa etmiş olur. Abdesti bozulup abdest aldıktan sonra iki rekât namaz kılan kimse, eğer benden bir ihtiyacını istemezse yine bana cefa etmiş olur. Bir kimse abdest alıp iki rekât namaz kılrsa, sonra din ve dünyası için bana dua etse, o kulumun duasını kabul etmezsem ben de ona cefa etmiş olurum. Hâlbuki Ben hiç kimseye cefa etmem.”⁵⁵

103, vr. 150a; Krş. Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 172.

⁴⁹ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 208. Krş. Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2001), I:198-199; Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim, *el-İsrâiliyyât ve'l-Mevzû'ât fi Kütübî'l-Tefsîr*, (Kâhire: Mektebetü's-sünne, 1987), 144.

⁵⁰ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, II: 275. Krş. Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed, *el-Makâsîdü'l-hasene fi beyâni keşîrin mine'l-ehâdisi'l-müştehire 'ale'l-elsine*, thk. Muhammed Osman el-Huşî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, 1985), 459; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, II: 60; eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemânî, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, ts.), 286.

⁵¹ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, II: 275. Krş. Sehâvî, *el-Makâsîdü'l-hasene*, 412; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, II:15; eş-Şevkânî, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a*, 286.

⁵² Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 151. Krş. Hût, Muhammed b. Dervîş b. Muhammed b. Muhammed, *Esnel Metâlib fi Ehâdisi'l-Muhtelifeti'l-Merâtib* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-ilmiyye, 1997), 24.

⁵³ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, II: 389. Krş. Irâkî, *el-Muğnî 'an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-lhyâ'i mine'l-ahbâr* (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2005), 158; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, II: 186.

⁵⁴ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, II: 84. Krş. Irâkî, *el-Muğnî 'an hamli'l-esfâr*, 14.

⁵⁵ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, II: 375. Krş. Sâgânî, *el-Mevzû'ât*, thk. Necm Abdurrahman Halef (Dimaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-türâs, 1985), 43; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, II: 200.

“Beyaz horoz benim sevgilimdir. Benim sevgilim Cibril’in de sevgilisi-
dir. O, bulunduğu evi ve (komşularından) on altı evi daha korur.”⁵⁶

“Ekmeğe hürmet ediniz. Zira Allah onu göğün bereketlerinden (yağmur-
dan) indirmiştir.”⁵⁷

6. 3. Ahad Haberlerin Kabulüne Yönelik Açıklamaları

Sefrî, Hz. Peygamber’in Dihye el-Kelbî’yi (ö. 50/670 [?]) Herakleios’a elçi olarak göndermesini haberi vahidle amel etmenin vücûbiyetine delil göstermiştir. Zira Dihye bu mektubu tek başına götürmüştür.⁵⁸

7. İrşad Metodu ile İlgili Bazı Düşünceleri

Kısmî bir şerh olmasının yanı sıra aynı zamanda bir vaaz ve irşad kitabı niteliği taşıyan *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*’de Sefrî, Hz. Peygamber’in Herakleios’a (ö. 20/641) göndermiş olduğu mektupta iki irşad metoduna dikkat çekmektedir. Mektubun ilgili bölümü şöyledir:

“Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyla, Allah’ın kulu ve Resûlü Muhammed’den Rumların büyüğü Herakleios’a,

Selam hidâyete tabi olanların üzerine olsun. Seni İslâm’a davet ediyorum. Müslüman ol ki, selamete eresin ve Allah mükâfatını sana iki kat versin. Eğer kabul etmeyecek olursan, bütün çiftçilerin (bütün Bizans halkının) günahı senin boynunadır.

“Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah’a ibadet edelim. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâh edinmesin. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: Şahit olun, biz müslümanlarız.” (Âl-i İmrân, 3/64)⁵⁹

Bu mektupta Hz. Peygamber’in Herakleios’a kullandığı “Rumların büyüğü Herakleios’a” şeklindeki hitabıyla *Yüce Allah’ın* “(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir” (Nahl, 16/125) buyruğuna uygun olarak irşatta takip edilmesi gereken yumuşak sözle anlatma üslubunu benimsediğini ifade temektedir.⁶⁰

Hristiyan inancına sahip olan Herakleios’a: “Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin...” âyeti ile tebliğ de bulunmakla, Hz. Peygamber’in muhataplarının durumunu dikkate aldığını ifade etmiştir.⁶¹

⁵⁶ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 320. Krş. Krş. Hût, *Esnel Metâlib*, 147.

⁵⁷ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, III: 54. Krş. Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, I: 154.

⁵⁸ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 271. Krş. Nevevî, *el-Minhâc*, XII: 107.

⁵⁹ Buhârî, “Bedü’l-vahy”, 5.

⁶⁰ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 266.

⁶¹ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 268.

Sefîrî, yapmadığı bir şeyi söylemekten endişe ederek vaaz etmekten çekinmenin doğru olmadığını, bu davranışın ancak şeytanı sevindireceğini belirtmiş,⁶² vaizlerin nasihatte bulunurken anlatacakları şeylere muhataplarının gönüllerini hazırlamaları hususunda özen göstermeleri gerektiğine de dikkat çekmiştir⁶³

Eserinde bazı itikâdî konularda açıklamalar yapan Sefîrî, imanın;

“kalben tasdik”,

“kalp ile tasdik dil ile ikrar”,

“kalben tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel” ve

“dilin ikrarı” şeklinde meşhur dört tanımının olduğunu ve Eş‘ârîler’in çoğunluğunun benimsediği “kalben tasdik” şeklindeki tanımı, âyet ve hadîslerin desteklediği en doğru tanım olarak kabul etmiştir.⁶⁴

Sefîrî, herhangi bir tercihte bulunduğunu belirtmeksizin iman ve İslâm kavramlarının aynı anlamda olup olmadığı konusunda şu üç görüşe yer vermiştir:

Aralarında Buhârî’nin de bulunduğu birinci görüş sahipleri, iman ile İslâm’ın aynı anlamda olduğunu savunmuş ve görüşlerine “*Orada (Lût’un yöresinde) bulunan mü’minleri çıkardık. Zaten orada bir ev halkından başka Müslüman bulamadık*” (Zâriyât, 51/35-36) âyetini delil göstermişlerdir. İman ve İslâm kavramlarının farklı anlamlarda olduğunu savunan ikinci görüş sahipleri ise “*Bedevîler “İman ettik” dediler. De ki: “İman etmediniz. (öyle ise, “iman ettik” demeyin.) “Fakat boyun eğdik” deyin. Henüz iman kalplerinize girmedi*” (Hucurât, 49/14) âyetini delil getirmişlerdir. Her iki görüş arasında orta bir yol tutan Hattâbî ise, iman ve İslâm kavramlarının mutlak olarak aynı anlamda veya farklı anlamlarda olduğunu savunmak yerine; Müslüman kavramının bazı durumlarda Mü’min anlamında olabileceğini, bazı durumlarda ise olamayacağını, dolayısıyla Mü’min kavramının her halükarda Müslüman kavramını kapsadığını ancak Müslüman kavramının her zaman Mü’min kavramını karşılamadığını ifade etmiştir.⁶⁵

Sefîrî; Mâlik, Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814), Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Eş‘ârîler’in çoğunluğunun, imanın taatlerin artmasıyla artacağı, taatlerin eksilmesi ile ise eksileceği görüşünde olduklarını belirttikten sonra bu görüşlerini dayandırdıkları âyet, hadîs ve aklî delilleri nakletmiştir. Ebû Hanîfe ve onun düşüncesine sahip olanların ise imanın artıp eksilmeyeceğini savunduğunu belirtmiş ancak görüşlerini dayandırdıkları deliller-

⁶² Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, II: 146.

⁶³ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 208.

⁶⁴ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 278, 279.

⁶⁵ Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye*, I: 295-296.

den bahsetmeyerek⁶⁶ dolaylı olarak Eş‘ârîler’in de kabul ettiği yorumu benimsediği anlaşılmaktadır.

İnsanları yaratan bir rabbın bulunduğunu ve onun her şeyi yarattığını, bu nedenle ibadete layık tek varlık olduğunu duyup ona kesin olarak inanan bir mukallidin imanının âlimlerin çoğunluğu tarafından kabul gördüğünü ifade eden Sefrî, fethedilen yerlerde yaşayan insanların kılıçların gölgesinde iman dairesine girdiklerini ve sahâbîlerin de bunu kabul ettiğini bu görüşün delili olarak sunmuştur. Mu‘tezile’nin çoğunluğunun mukallidin imanını geçerli görmemesini, Müslümanların çoğunluğunu oluşturan avamın küfrünü gerektirdiği gerekçesiyle eleştirmiştir.⁶⁷

Sefrî, Buhârî’nin naklettiği “*İman yetmiş küsur şubedir. Hayâ da imandan bir şubedir.*”⁶⁸ hadîsini, imanla birlikte günahın zarar vermeyeceğini ve sahibinin azaba müstahak olmayacağını savunan Mürcie’ye reddiye olarak zikrettiğini ifade ettikten sonra bu konudaki mevcut görüşleri şöyle sıralamıştır:

Mu‘tezile: İmanla birlikte ma‘siyet zarar verir. Çünkü büyük günah işleyen ne mümindir ne de kâfirdir; iki konum arasında bir konumdadır. Yani fasıktır ve tövbe etmeden ölürse ebedi cehennemlidir.

Hariciler: İmanla birlikte ma‘siyet zarar verir. Büyük günah işleyen şöyle dursun; küçük günah işleyen de kâfir olup ebedi cehennemlik olur. Zira onlar da ameli imandan bir cüz kabul ederler.

Hasan-ı Basrî: Büyük günah işleyen münafıktır.

Ehl-i sünnet: Büyük günah işleyen kişi dinden çıkmaz, azaba uğrasa da ebedi olarak cehennemde kalmaz. Ehl-i sünnete göre günah imanın aslına zarar vermez; kemaline zarar verir.⁶⁹

Buhârî’nin rivâyet ettiği, “*Cehennem, Rabbine: ‘Ey Rabbim! Bir kısım bir kısmını yedi bitirdi’ diye şikâyetini arz etti. Bunun üzerine Allah onun iki nefes almasına izin verdi; bir nefes kışın, bir nefes yazın! O iki nefes yazın hissettiğiniz en sıcak gün ile kışın gördüğümüz zemherîdir.*”⁷⁰ hadîsini cehennemın şu anda mevcut olduğuna delil gösteren Sefrî, bu görüşün aynı zamanda ehl-i sünnetin görüşü olduğunu belirtmiştir.

Mu‘tezile’den ve Kaderiyye’den bazılarının ise, Yüce Allah’ın cennet ve cehennemi hesap günü yaratacağını; zira cennet ve cehennemın şu anda yaratılmasının bir anlamı olmadığından mevcudiyetinin abes olacağını iddia ettiklerini ancak bu görüşün batıl olduğunu savunmuştur.⁷¹

⁶⁶ Bk. Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 294-295.

⁶⁷ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 297.

⁶⁸ Buhârî, “İman”, 3.

⁶⁹ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, I: 351.

⁷⁰ Buhârî, “Mevâkitü’s-salât”, 9.

⁷¹ Sefrî, *el-Mecâlisü’l-va’ziyye*, III: 166.

İtikâdî konularda Eş‘ârîler’in görüşlerini benimseyen Sefîrî, Hz. Peygamber’e salavât getirmek, altın yüzük takmak, erkeğin kadına benzemesi ve namazı terk etmenin dini hükmü gibi fikhî konularda yaptığı yorumlarda ise Şâfiî mezhebinin görüşlerini benimsemiştir.

Sonuç

Sefîrî’nin *el-Mecâlisü’l-va‘ziyye* adlı eserinin bir vaaz ve irşad kitabı olmasının yanı sıra kısmi bir Buhârî şerhi niteliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eserin matbu nüshasında bulunan eksiklerin giderilmesi, yazım yanlışlarının düzeltilmesi ve tahrîci yapılmayan hadislerin tahrîcinin yapılarak yeniden tahkik edilmesinin faydalı olacağı görülmüştür. Tefsir, hadîs, fıkıh, kelâm, tarih, dil, tasavvuf ve ahlâk gibi çeşitli kaynaklardan iktibaslarla bulunan Sefîrî, ilk kaynağa müracaatı önemsememiştir. İktibaslarında titiz davranmayarak birçok hata yapan Sefîrî; merfû, mevkuf, maktû; sahih, hasen, zayıf hatta uydurma rivâyetlere yer vermiştir.

Âyet, hadîs ve şiirlerden istifade ederek şerhini zenginleştirmeye çalışan Sefîrî, kabul ettiği düşünceleri naklettiği rüyalarla da destekleme cihetine gitmiştir.

İtikâdî ve fikhî görüşlerinde Eş‘ârî ve Şâfiî geleneğine olan mensubiyeti açıkça görülen Sefîrî’nin peygamber tasavvurunun tasavvufî düşünceden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Hiz. Peygamber’in söz ve davranışlarından hareketle bazı iletişim ve eğitim ilkelerinden bahseden Sefîrî, vaizlerin, irşad hizmetlerini gerçekleştirirken muhataplarının gönül dünyalarına hitap etmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir.

El-Mecâlisü’l-va‘ziyye, şerh edebiyatımız içerisinde hacim bakımından kapsamlı bir şerh olmadığı gibi kendisinden önceki şerhlerden ayırt edici bir özelliğe de sahip değildir.

Kaynakça

Aclûnî, Ebü’l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî. *Keşfü’l-hafâ’ ve müzîlû’l-ilbâs ‘amme’ştehere mine’l-ehâdîs ‘alâ elsi-neti’ n-nâs*. Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 2001.

Aynî, Ebü Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü’l-kârî*. Beyrut: Dârü İhyâî’t-türâsî’l-‘Arabî, ty.

Bağdatlı İsmail Paşa. *İzâhu’l-meknûn fi’z-zeyli alâ Keşfi’z-zunûn an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn*. Beyrut: Dârü İhyâî’t-türâsî’l-‘Arabî, ts.

Buhârî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fi. *El-Câmi‘us-sahih*. Thk. Muhammed Zuhayr b. Nâsır. Dârü Tûku’n-necât, y.y: 1422h.

Buhârî, Ebü'l-Fazl Muhammed Halîl b. Ali b. Muhammed el-Murâdî el-Hüseynî. *Silkü'd-dürer fi a'yâni'l-karni's-sânî'aşer*. y.y: Dârü İbn Hazm, 1988.

Çakar Enver - Nasıroğlu Mehtap. "Halep Ulu Camii Vakfı". *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* VIII/1 (Elazığ, 2012): 66-69.

Ebü Şehbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim. *El-İsrâîliyyât ve'l-Mevzû'ât fi Kütübi'l-Tefsîr*. Kâhire: Mektebetü's-sünne, 1987.

Gazzî, Ebü'l-Mekârim (Ebü's-Suûd, Ebü'l-Mehâsin) Necmüddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî el-Gazzî ed-Dımaşkî. *El-Kevâkibü's-sâire*. Thk. Halil Mansur. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ty.

Hallâl, Ebü Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn. *Es-Sünne*. Thk. Atıyye ez-Zehrânî. Riyâd: Dârü'r-Râye, 1989.

Hût, Muhammed b. Derviş b. Muhammed b. Muhammed. *Esnel Metâlib fi Ehâdisi'l-Muhtelifeti'l-Merâtib*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1997.

İrâkî. *El-Muğni 'an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâ'i mine'l-ahbâr*. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2005.

İbn Ebü Şeybe. *El-Musannef*. Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 1989.

İbn Kayyim el-Cevziyye. *Cilâü'l-efhâm*. Thk. Şuayb Arnaût-Abdülkâdir Arnaût. Kuveyt: Dârü'l-Arûbe, 1987.

Kâtib Çelebî. *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*. Thk. Mahmûd Abdülkadir el-Arnâût. İstanbul: Mektebetü'irsikâ, 2010.

Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*. Beyrut: Dârü-ihyâi't-turâsi'l-'Arabî, t.y.

Kettânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî el-Hasenî. *Hadîs Literatürü*. Çev. Yusuf Özbek. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

Makrizî, Takiyyüddin. *İmtâ'u'l-esma'*. Thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999.

Mervezî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ. *Ta'zîmü kadri's-salât*. Nşr. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Füreyvâî. Medine: Mektebetü'd-dâr, 1986.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *El-Câmi'us-sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî. Dârü İhyâ-i'türâsi'l-'Arabî, Beyrut, t.y.

Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *El-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Beyrut: Dârü İhyâi'türâsi'l-'Arabî, 1392h.

Sâgânî. *El-Mevzû'ât*. Thk. Necm Abdurrahman Halef. Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-türâs, 1985.

Sandıkçı, S. Kemal. *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.

Sefîrî, Şemsüddîn Muhammed b. Ömer b. Ahmed. *El-Mecâlisü'l-va'ziyye fî şerhi ehâdîsi hayri'l-beriyye min Sahîhi'l-Îmâmi'l-Buhârî*. Thk. Ahmed Fütûhî Abdurrahman. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2004.

----- . *Adâbü'l-kâdî*. Millet Ktp. Feyzullah Efendi Koleksiyonu, nr. 2128.

Şehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân b. Muhammed. *El-Makâsîdü'l-hasene fî beyânî kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire 'ale'l-elsine*. Thk. Muhammed Osman el-Huş. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, 1985.

----- . *El-Kavlü'l-bedî'*. Thk. Muhammed 'Avvâme. Yy: Müessesetü'r-reyyân, 2002.

Şâfîî. *El-Üm*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1990.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî. *El-Bedrü't-tâli 'bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ty.

----- . *El-Fevâ'idü'l-mecmû'a fî'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*. Thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.

Taberânî. *El-Mu'cemü'l-kebîr*. Thk. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî. Kâhîre: Mektebetü İbn Teymiye, 1994.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris. *El-A'lâm*. y.y: Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, 2002.

